

ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються сутність і стан розвитку туризму в Україні, проблеми, що заважають перетворити її в провідну галузь, обґрунтовано авторські рекомендації щодо покращення послуг туристичної галузі.

Ключові слова: туристичний імідж, євроінтеграція, туристичний кластер.

*Зікеєва С.Г., аспірантка
Національная академия руководящих кадров культуры и искусств*

ТУРИСТИЧЕСКАЯ ОТРАСЛЬ УКРАИНЫ В ПЕРИОД ЕВРОИНТЕГРАЦИИ: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматриваются сущность и состояние развития туризма в Украине, проблемы, которые мешают превратить ее в ведущую отрасль, обоснованы авторские рекомендации относительно улучшения услуг туристической отрасли.

Ключевые слова: туристический имидж, евроинтеграция, туристический кластер.

*Zikeyeva S., post-graduate student
National academy of supervisory frame of culture and arts*

TOURIST INDUSTRY OF UKRAINE IN THE PERIOD OF EUROINTEGRATION: SOCIO-ECONOMIC ASPECT

In the article essence and development of tourism status in Ukraine are examined, problems that prevents converting it into leading industry are described, authorial recommendations are substantiated relative to the improvement of services in tourist industry.

Keywords: tourist image, eurointegration, tourist cluster.

Для кожної окремої країни туризм відіграє істотну роль у стимулюванні економічного розвитку не тільки безпосередньо туристичної галузі, але й суміжних галузей, а також інших галузей економіки.

Зростання туризму позитивно впливає на рівень зайнятості населення, на споживчий попит та рівень валютних надходжень. Роль туризму для розвитку національної економіки важко переоцінити, разом з тим туристична галузь має об'єктивні передумови свого розвитку, що склалися на підставі історичних, географічних, культурних та економічних чинників. Визначення особливостей розвитку туристичної галузі в історичному ракурсі спрямовано на виявлення можливостей та завад подальшого її розвитку на довгостроковій основі.

Матеріали роботи ґрунтуються на наукових працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчих актах, нормативних документах. Теоретико-методологічні аспекти туризму, історію його розвитку як в Україні, так

і за кордоном, окремі питання управління галуззю вивчали відомі вчені: А.Ю. Александрова, Л.І. Гонтаржевська, А.Б. Гайдук [2], Т.А. Дьорова, В.А. Зінченко, В.С. Ковешніков, М.П. Крачило, А.Т. Матвієнко, Г.П. Науменко, М. Портер [7], С.І. Попович, С.І. Соколенко [9], К.С. Свиридов, В.К. Федорченко, С.В. Хлоп'як, Д.М. Ходоров, В.І. Цибух, І.М. Школа та ін.

Мета статті – дослідити формування туристичної галузі України в період Євроінтеграції, вивчити та визначити соціально-економічні аспекти.

Економічні дослідження туристської проблематики з питань економічної та соціальної ефективності розвитку туризму як галузі, теоретичного обґрунтування шляхів перспективного використання туристського потенціалу та механізмів управління цим процесом відображені в працях українських фахівців: Н.М. Кузнецової («Основи економіки готельного та ресторанного господарства»), В.Г. Герасименка («Основи туристського бізнесу»), Л.О. Іванової («Маркетингові можливості сучасного готельного бізнесу в Україні»); російських учених: В.О. Квартальнова («Туризм, экскурсии, обмены: современная практика»), («Стратегический менеджмент в туризме»), Д.К. Ісмаєва («Международное гостиничное хозяйство по материалам зарубежных публикаций»), («Маркетинг иностранного туризма в РФ»), І.Т. Балабанова («Экономика туризма»), В.С. Сеніна («Организация международного туризма»); зарубіжних учених: Р.А. Браймера («Основи управління в індустрії гостеприимства»), Ф. Котлера («Маркетинг. Гостеприимство и туризм»), Пітера Р. Діксона («Управление маркетингом»), Д. Уокера («Введение в гостеприимство»).

Стратегія розвитку туризму і курортів (схвалена 2008 р.) покликана забезпечити підвищення конкурентоспроможності сфери вітчизняного туризму і курортів на основі раціонального використання туристичних ресурсів України. Документ передбачає посилення ролі держави у сфері туризму та курортного відпочинку за рахунок формування ефективної моделі співпраці держави, бізнесу та суспільства [10].

Реалізація даної стратегії сприятиме:

- поліпшенню якості життя населення;
- зростанню частки туризму і курортів у формуванні внутрішнього валового продукту;
- додержанню визначених державних соціальних гарантій стосовно кожного громадянина незалежно від місця його проживання;
- створенню умов для розвитку окремих територій, своєчасного і комплексного розв'язання проблем охорони навколишнього природного середовища;
- відродженню національної культури та народних ремесел, формуванню національної самосвідомості та вихованню молоді на засадах патріотизму;
- збереженню і відновленню унікальних природних та історико-культурних ресурсів, історичних місць України, залученню інвестицій у розвиток інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури;
- істотному поліпшенню стану навколишнього природного середовища на територіях об'єктів туристичної та курортної інфраструктури;

- зменшенню невиправданих бюджетних витрат, раціональному використанню фінансових і матеріальних ресурсів, наповненню бюджетів усіх рівнів, надходженню валютних коштів; створенню нових і збереженню наявних робочих місць, розвитку малого та середнього підприємництва у сфері туризму і курортів, розширенню сфери тимчасової зайнятості населення у сільській місцевості;

- сталому розвитку регіонів з метою підвищення якості життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу;

- підвищенню безпеки туристів і осіб, які подорожують, захисту їхніх прав, законних інтересів і збереженню майна;

- створенню рівних умов для суб'єктів туристичної та курортної діяльності, передумов для розвитку ефективного та прозорого туристичного ринку;

- створенню сучасних об'єктів туристичної та курортної інфраструктури в межах територій з високою концентрацією природних та історико-культурних туристичних і рекреаційних ресурсів;

- удосконаленню системи інформаційного забезпечення сфери, створенню сприятливих умов для забезпечення рівного доступу до інформації;

- істотному підвищенню ефективності державної політики у сфері туризму і курортів, виконанню державою функцій з координації, планування, регулювання, стимулювання, формування національного туристичного продукту, стандартизації та сертифікації тощо;

- удосконаленню наявних і запровадженню нових ефективних механізмів взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, неприбуткових громадських організацій у сфері туризму, відповідних підприємств, наукових установ, навчальних закладів у забезпеченні розвитку туризму і курортів;

- розробленню державної та місцевих програм розвитку туризму і курортів, економічно обґрунтованих планів їхнього виконання, в т. ч. в рамках програм соціально-економічного розвитку регіонів; розвитку міжнародного співробітництва та євроінтеграційних процесів у сфері туризму і курортів, покращенню туристичного, лікувально-оздоровчого іміджу держави;

- зростанню обсягів інвестицій у сфері туризму і курортів [10].

Україна являє собою унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток і має значні рекреаційні можливості, що сформувалися завдяки географічному положенню та історичному розвитку нашої держави. Тому вона має значні та реальні перспективи розвитку туристичної галузі, завдяки чому повинна зайняти одне з достойних місць серед країн – світових туристичних лідерів.

В умовах глобалізації у туризмі Україна повинна зробити туристичну індустрію однією з пріоритетних галузей економіки. Керівництво Державної туристичної адміністрації України бачить майбутнє галузі в розвитку транспортних коридорів і туристичної інфраструктури та в контролі за якістю туристичних послуг, що надаються клієнту.

Проте, інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, туризмі, поширенні

власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища [2].

Перспективний розвиток туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо 2008 р. кількість працівників у туристичній галузі становила 169 тис. осіб, а зайнятість у туризмі з урахуванням інших галузей (транспорт, торгівля, зв'язок та ін.) та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн осіб, то вже 2012 р. ці показники становлять – 220 тис. осіб і 3,63 млн осіб [13].

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до ЄС – усе це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природнокліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Слід підкреслити, що на території новоприйнятих країн ЄС поступово й неухильно створюються сприятливі умови для розвитку туризму, впроваджується та забезпечується дія таких законів, правил і цінностей, як вільний рух капіталу, послуг, товарів і людей, виключається будь-яка дискримінація щодо громадянства. Всі жителі новоприйнятих країн отримують можливість вільно користуватися своїм внутрішнім паспортом при вирішенні будь-яких практичних проблем у всіх європейських країнах – членах ЄС. Розроблено низку директив, згідно з якими громадяни країн-членів ЄС вільно, без віз переміщуються по 27 країнах, можуть оформити посвідку на тимчасове проживання тривалістю до 5 років разом із членами своїх родин, влаштуватися на роботу за фахом чи на будь-яку іншу роботу. Спрощено або скасовано низку правил та нормативно-правових актів з питань ведення підприємницької діяльності громадянами країн Союзу. Введено єдине медичне страхування, дійсне для всіх 27 країн, окремо в кожній країні ведеться облік стажу роботи для майбутнього отримання пенсій, тобто роботодавець кожної країни, де працював громадянин, видає робітникові відповідні дані та довідки, згідно з якими можна оформити пенсію в тій країні, в якій громадянин проживає постійно. Багато зроблено для молоді у сфері отримання вищої освіти та європейського диплому, визнання документів про освіту в усіх країнах-членах ЄС, здійснено кардинальні спрощення у сфері організації культурного та мистецького життя, вільного подорожування, розвитку міжнародного туризму та рекреації і т. ін. Перед новачками відкривається можливість для переймання досвіду щодо впровадження в кожну сім'ю нових стандартів і якості життя, вирішення повсякденних проблем побуту та взаємовідносин між людьми, населенням і органами місцевого самоуправління [1].

Завдяки Євро-2012, в Україні вже відбулося збільшення внеску сфери туризму і курортів у соціально-економічний розвиток держави. За результатами 2012 р., в Україні надходження до бюджетів усіх рівнів від суб'єктів туристичної діяльності, порівняно з 2011 р., збільшилися на 19,5% і становили близько

1,5 млрд грн. Зокрема, 2012 р. місцеві громади отримали 38,4 млн грн туристичного збору, що на 38,3% більше ніж 2011 р. [13].

Окреслюючи напрямки розвитку туризму після Євро-2012, план дій на 2013 р. у рамках упровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» передбачає два завдання щодо подальшого розвитку туризму в Україні. Відповідно до них, Держтуризмкурортом за підтримки Європейської Комісії та групи міжнародних експертів разом із представниками широких кіл громадськості вже розроблено проект Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 р. [6].

Тому одним із першорядних завдань постає необхідність активно продовжувати реалізацію взятого стратегічного курсу на євроінтеграцію.

Туристичний обмін, міжособистісні зв'язки між громадянами України та жителями країн європейської спільноти зроблять свій посильний внесок у інтеграцію нашої країни в європейський економічний і гуманітарний простір.

Дієвим інструментом реалізації масштабних фінансово-промислових проектів підприємств в умовах ринкової конкуренції можуть стати господарські товариства, об'єднані в групи за галузевим, територіальним чи іншим принципом – кластери, досвід створення яких переконує в перспективності такого підходу розвитку економіки.

Туристичний кластер являє собою групу географічно локалізованих підприємств, що сформувалися на базі туристичних активів регіону та пов'язані з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та ін. [3].

Кластерний підхід був запропонований Майклом Портером, який у своїй теорії національної, державної й місцевої конкурентоспроможності економіки в якості основного організаційного фактора конкурентоспроможності визначає кластери [7].

Основною метою діяльності туристичних кластерів є розвиток конкурентних переваг регіону шляхом активізації всіх видів туризму, яка передбачає вирішення таких пріоритетних завдань:

- створення реального реєстру об'єктів туристичної інфраструктури, щоб інвестори знали, куди вкладати гроші;
- реклама, створення туристичного іміджу регіону;
- створення інформаційної бази регіону з визначенням можливих туристичних маршрутів, місць відпочинку, транспортної системи тощо шляхом формування Інтернет-сторінки, друкованих видань та інформаційних туристичних офісів, бюро, довідок;
- підвищення рівня кваліфікації та інтелектуального потенціалу працівників туристичної сфери;
- розвиток індустрії розваг з урахуванням місцевих особливостей;
- проведення заходів щодо збереження та реконструкції пам'ятників архітектури, що мають важливе історичне значення;

– отримання більшого фінансування для розвитку всіх видів туризму з місцевих і державного бюджетів, міжнародних фондів [8].

У процесі формування туристичних кластерів, схожі та взаємопов'язані підприємства й організації взаємодоповнюють та кооперуються для створення відносин взаємної довіри, взаємного обміну ідеями й інформацією, спільної координації дій. Саме високий ступінь довіри дає змогу знизити вартість операцій, що здійснюються між партнерами. Навіть, якщо туристичні компанії раніше не працювали разом, але мали інформацію одна про одну та здійснювали неформальні зв'язки в рамках регіону, то це вже створює базу для формування довіри.

Варто зазначити, що членство в туристичному кластері є важливим засобом посилення передусім власної конкурентоспроможності кожного з підприємств. Тому туристичні кластери є добровільними об'єднаннями туристичних і споріднених підприємств, які зазвичай взаємодіють із науковими та освітніми установами, органами місцевої влади для підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг на зовнішніх ринках. У межах туристичних кластерів можливим є таке поєднання різних підприємств, які в одних ситуаціях конкурують між собою, а в інших – співпрацюють для вироблення певних спільних рішень, розроблення спільних ініціатив, хоча це здебільшого залежить від структури кластера.

Незважаючи на здійснення низки заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності окремих секторів економіки України та її регіонів на базі кластерної моделі, кількість діючих кластерів в Україні є незначною. Особливо це стосується туристичної галузі, що є перспективною в цьому плані. Оскільки туристичні кластери за рівнем організованості, потенційними можливостями, специфікою внутрішньої взаємодії та рівнем державної підтримки істотно різняться, потрібна їхня класифікація. Таку класифікацію кластерів наводить український економіст С.І. Соколенко:

- конкурентні – давно сформовані кластери, що мають значні конкурентні переваги світового масштабу (наприклад, автомобільний у Детройті, моди – у Парижі, квітів – в Амстердамі);
- зрілі – давно сформовані кластери з низьким рівнем працевлаштування або його відсутністю (наприклад, меблеві або швейні кластери у країнах Західної Європи);
- стратегічні – невеликі, але життєво важливі для розвитку конкретних регіонів кластери (наприклад, кластер із виведення особливих порід великої рогатої худоби у Новій Зеландії);
- виникаючі – нові кластери, що мають високі темпи розвитку (наприклад, медіа-кластер в Австрії);
- стабілізуючі – кластери, що підвищують рівень диверсифікації економіки регіону (наприклад, туристичні кластери в Каліфорнії);
- потенційні – кластери, що мають потрібні умови для формування і можуть бути використані для економічного розвитку (наприклад, кластери з розроблення та запровадження технологій захисту навколишнього середовища у Фінляндії) [9].

В Україні потенційними є туристичні кластери «Південне туристичне кільце», «Севастополь-кластур». Перспективними у разі розроблення та реалізації відповідних проектів будуть кластери в Київській, Львівській, Закарпатській областях.

Стратегічними туристичними кластерами, що мають відігравати вагомую роль в економічному розвитку відповідних територій, є туристичний кластер історичних малих міст Західної України, кластер агроекотуризму «Оберіг» (Хмельницька обл.), а також низка інших, які мають бути створені у сфері сільського зеленого туризму по всій території України (у сільській місцевості). До групи стабілізуючих належить туристичний кластер у Миргороді, який повинен диверсифікувати в регіоні економічну діяльність.

За сучасних умов для України саме кластерна модель є найоптимальнішою. Саме держава повинна взяти на себе роль ініціатора та об'єднати підприємства туристичної індустрії, що дасть можливість ефективно та максимально реалізувати визначені нами вище завдання.

Перед туристичною індустрією України в умовах сьогодення гостро стоїть питання пошуку нових підходів і можливостей для підвищення ефективності діяльності її підприємств. Кластер, об'єднавши зусилля і фінанси туристичних закладів, має забезпечити вирішення проблем розвитку туристичної інфраструктури на конкретних територіях і сприятиме піднесенню конкурентоспроможності туристичних послуг як у межах внутрішнього ринку, так і на зарубіжній арені.

Поступове збільшення кількості працюючих, забезпечення більш високого доходу на кожного члена сім'ї, підвищення тривалості оплачуваної відпустки та гнучкість робочого часу, поступово розширяють такі сегменти туристичного ринку, як поїздки з метою відпочинку і в період відпусток, відвідування тематичних парків і культурних заходів, здійснення ділових поїздок, короточасних подорожей і маршрутів вихідного дня тощо.

Зростання рівня освіти збільшує потяг людини до знань, зацікавленість іншою культурою викликає бажання подорожувати й отримувати нові враження.

Щорічне збільшення доходів України приведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, зокрема, до збільшення кількості споживачів із високими доходами. В майбутньому населення України буде характеризуватися як таке, що має підвищену якість життя. Відпочинок, подорожі, мистецтво, культура стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини.

У цілому, підсумки розвитку туристичної галузі України відповідають динаміці економічних процесів, що відбуваються в державі. Водночас світові політичні та економічні процеси останніх років також справляють суттєвий вплив на обсяги, напрямки та структуру туристичних потоків. Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їхніх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги й історико-культурного довілля та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму. Нарощування

темрів і підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

Перспективність розвитку туризму як галузі народного господарства підтверджується всіма прогнозними даними світової туристичної організації, відповідно до яких у ХХІ ст. туризм стане найважливішою рушійною силою світового розвитку [4, 5].

У зв'язку з цим високий рейтинг держави в розвитку цієї галузі – це не лише великий потенціал акумуляції фінансових ресурсів, а й міжнародний авторитет і сфера впливу в глобальному середовищі.

Для досягнення цього результату Україні необхідно розробити ефективну стратегію « оперативної експансії» світового туристичного ринку. При розробці стратегії необхідно враховувати, що найкращі умови розвитку туристичних послуг уже є сформованими в інших більш розвинутих державах, що створює жорстку конкуренцію на цьому ринку, а тому побудову такої стратегії в Україні доцільно здійснити шляхом розвитку решти галузей економіки й оптимізації цінової політики вітчизняних підприємств туристичної індустрії.

Стан ринку туристичних послуг визначається соціально-економічними і політичними процесами, що відбуваються в Україні, відтворюючи перебіг реформування суспільного життя. З огляду на це, необхідним є побудова ефективного механізму державного регулювання туризму.

Отже, для того, щоб туристична індустрія України як у цілому в державі, так і в окремих регіонах, посіла провідне місце в економічному зростанні, необхідно вирішити на державному рівні низку таких першочергових завдань:

- створити службу обліку й охорони туристичних ресурсів (складання карт туристичних ресурсів кожної області, оцінка їх у балах, визначення першочерговості їхнього освоєння, розробка системи заходів щодо охорони природних ресурсів і відновлення пам'ятників культури);

- створити службу визначення попиту та реклами туристичних послуг (особливості географічного положення, природних умов, унікальність культурної спадщини тощо, зумовлюють необхідність визначення попиту і рекламування в кожному конкретному регіоні);

- розробити програму розвитку індустрії туризму кожної області та планів капітального будівництва й інвестування; вирішити питання підготовки туристичних кадрів (курси, технікуми, коледжі, інститути, університети) та управління підприємствами готельного господарства, харчування, виробництва;

- скоординувати роботу туристичних організацій з транспортними агентствами, культурними установами; обґрунтувати порядок, за яким підприємства індустрії туризму повинні відраховувати частину прибутку в місцеві бюджети на формування інфраструктури та благоустрою району;

- провести оцінку економічної ефективності туризму та рекреаційну оцінку територій, визначити території, сприятливі для туризму та лікування;

• розробити класифікацію місць відпочинку за ступенем значущості, природними умовами, функціональними ознаками, а також методи обґрунтування норм одночасного навантаження на різні природні комплекси [6].

Туристична галузь, хоч і дещо повільними кроками, починає покращувати свої показники. Але не можна зупинятися на досягнутому. Саме від того, яким шляхом піде зараз розвиток галузі, залежить усе її майбутнє зокрема та майбутнє економіки, а отже, і життя України в цілому.

Використані джерела

1. Верховна Рада України. Комітет з питань європейської інтеграції: Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО: Парламентські слухання. – К., 2003. – 286 с.
2. Гайдук А.Б. Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації / А.Б. Гайдук // Регіональна економіка. – 2006. – №2. – С. 204-211.
3. Економіка і менеджмент культури // Науковий журнал №1-2. – К. : НАКККіМ, 2012. – С. 21.
4. Про внесення змін до Закону України « Про туризм » : Закон України .
5. Про туризм : Закон України.
6. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на період до 2022 р. Схвалена Кабінетом Міністрів України від 01.08.2013 р. №638-р.
7. Портер М. Конкуренція : учеб. пособ. / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2003. – 495 с.
8. Проект Концепції створення кластерів в Україні. – Офіційний сайт Міністерства економіки України.
9. Соколенко С.І. Проблеми і перспективи посилення конкурентоздатності економіки України на основі кластерів / С.І. Соколенко ; НАН України ; відп. ред. Є.І. Бойко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во ІРД. – 2008. – Вип. 3 (71). – С. 18-30.
10. Стратегія розвитку туризму і курортів. Схвалена Кабінетом міністрів України 6 серпня 2006 р. №1088-р.
11. Хартія туризму. Кодекс туриста // Туризм в Україні : Збірник нормативно-правових актів у п'яти томах. Т.5. – Ужгород : ІВА, 2000. – 280 с.
12. www.gazeta.ua //Україна після Євро-2012
13. www.tourism.gov.ua – офіційний сайт Державної служби туризму і курортів України